

AL-HIKMAH

Jilid	8	ISSN 1985-6822	2016
No.	2		1438

- SEJARAH DAN LATAR BELAKANG MASYARAKAT KADAYAN ...3-18
Normala Othman
- ARAB HADHRAMI DAN ARAB PERANAKAN DI MALAYSIA ...19-37
Latifah Abdul Latiff, Siti Nor Baya Jacob, Anita Ismail, Adibah Sulaiman, Mashitah Sulaiman & Azmir Mohd Nizah
- PERSEPSI PELAJAR UKM TERHADAP HUBUNGAN ETNIK DI MALAYSIA ...38-59
Nazri Muslim, Fazilah Idris, Rozita Ibrahim, Rozmel Abdul Latiff, Nasruddin Yunos, Ahmad Zamri Mansor & Hasanah Abd. Khafidz
- METOD DAKWAH MOHD FADLI YUSOF DALAM PENGISLAMAN SUKU KAUM MASYARAKAT MURUT ...60-80
Abd Hadi Borham, Wahyu Hidayat Abdullah, Mohamad Marzuqi Abdul Rahim & Muhammad Akramin Kamaruzaman
- PESAN ABADI BUMI DAN LANGIT KEPADA MANUSIA: ANALISIS KOMUNIKASI DAKWAH DALAM TRADISI PEMBACAAN KITTA TULKIYAMAT DALAM MASYARAKAT MAKASSAR ...81-96
Nur Setiawati Mappaselleng & Ahmad Zaharuddin Sani Ahmad Sabri
- NILAI PENCAPAIAN DAN ORIENTASI MASA HADAPAN REMAJA ORANG ASLI DI NEGERI PAHANG DAN PERAK, MALAYSIA ...97-109
Azlina Mohd Khir, Ma'rof Redzuan, Hanina H. Hamsan & Mohd Ibrani Shahrinin
- PENERIMAAN MASYARAKAT TERHADAP AKTIVITI RUKUN TETANGGA MENGIKUT JANTINA ...110-127
Ahmad Zaharuddin Sani Ahmad Sabri & Nur Syafiqah Huda Mohd Rashidi
- MAQASID SYARIAH DALAM PEMBINAAN FATWA BERKAITAN AMALAN RENTAS AGAMA DAN RENTAS BUDAYA DI MALAYSIA ...128-147
Wan Zulkifli Wan Hassan, Nabilah Abdullah, Jamsari Alias, Azizi Umar & Nazri Muslim
- ADAB IKHTILAF DALAM DAKWAH ISLAMIYAH ...148-165
Mohamad Zulkifli Abdul Ghani, Abdul Ghafar Don, Adawiyah Ismail & Abu Dardaa Mohamad
- SISTEM KAD PERAKAM WAKTU (KPW) ERA KEPIMPINAN TUN DR MAHATHIR MOHAMAD DI MALAYSIA ...166-183
Muniroh Abdul Rohman, Ahmad Zaharuddin Sani Ahmad Sabri
- ANTI-MUSLIM CAMPAIGN IN SRI LANKA AND RESPONSES OF THE BUDDHISTS ...184-201
Ahamed Sarjoon Razick, Khaidzir Hj Ismail, Ahmad Sunawari Long & Kamarudin Salleh
- BOOK REVIEW: PRESENTING ISLAM IN THE WEST ...202-204
Abdul Ghafar Don

Persepsi Pelajar UKM Terhadap Hubungan Etnik di Malaysia

Perceptions of UKM Students Regarding Ethnic Relations in Malaysia

NAZRI MUSLIM*
FAZILAH IDRIS
ROZITA IBRAHIM
ROZMEL ABDUL LATIFF
NASRUDDIN YUNOS
AHMAD ZAMRI MANSOR
HASANAH ABD. KHAFIDZ

ABSTRAK

Isu-isu hubungan etnik di Malaysia telah banyak berubah dalam tempoh lima dekad lalu. Pada tahun 1950-an, isu kewarganegaraan dan kontrak sosial mendominasi hubungan etnik, diikuti dengan isu bahasa pada tahun 1960-an sebelum pelaksanaan Dasar Ekonomi Baru (DEB), manakala kuota dan urbanisasi mencorakkan hubungan etnik pada tahun 1970-an dan 1980-an. Pada tahun 1990-an dan milenium, isu-isu agama begitu kuat mempengaruhi hubungan etnik di negara ini. Kajian ini bertujuan untuk menganalisis persepsi pelajar UKM terhadap hubungan etnik di Malaysia. Kajian ini melibatkan seramai 618 responden. Data kajian diperolehi melalui soal selidik yang dianalisis menggunakan program SPSS. Untuk itu, statistik deskriptif digunakan bagi menerangkan latar belakang responden dan persepsi pelajar terhadap hubungan etnik. Hasil kajian menunjukkan persepsi pelajar terhadap hubungan etnik diterima dengan baik oleh pelajar seperti masyarakat pelbagai etnik di Malaysia hidup secara harmoni, Malaysia adalah negara contoh untuk negara pelbagai etnik dan bahasa dan agama berupaya menyatupadukan rakyat Malaysia. Berdasarkan dapatan kajian, beberapa cadangan telah dikemukakan bagi menangani isu berkaitan dengan hubungan etnik di Malaysia.

Kata kunci: *UKM, persepsi pelajar, hubungan etnik, silang budaya, kesatuan.*

ABSTRACT

Issues on ethnic relations in Malaysia have changed greatly over the last five decades. In the 1950s, citizenship and social contract dominated the issues in

ethnic relations; followed by the issue of language in the 1960s, that is, before the implementation of the New Economic Policy (NEP), while issues of quota and urbanization shaping ethnic relations were significant in the 1970s and 1980s. In the 1990s and the millennium, issues on religion were seen to affect ethnic relations substantially in the country. Hence, this study aimed to analyze the perceptions of Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM) students on ethnic relations in Malaysia. This study involved 618 respondents. Data was collected through questionnaires and analyzed using SPSS. A descriptive statistics was used to describe the background and the perceptions of respondents towards ethnic relations in Malaysia. The results showed that UKM students perceived ethnic relations in Malaysia positively, mainly on the aspects on how multi-ethnic communities in Malaysia live together harmoniously, and also on the recognition given by other plural societies which regard Malaysia as a model in fostering a better unity between people of different cultural, language and religious background. Based on the findings, some suggestions have been made to address issues related to ethnic relations in Malaysia.

Keywords: UKM, students' perception, ethnic relations, multi-ethnic communities, unity.

PENDAHULUAN

Rakyat Malaysia yang terdiri daripada pelbagai etnik, begitu beriltizam ke arah mengukuhkan semangat perpaduan dan integrasi antara etnik dan wilayah. Ini penting bagi menjamin kelangsungan Malaysia sebagai sebuah negara yang berbilang etnik. Statistik menunjukkan bahawa terdapat tiga etnik yang utama di Malaysia iaitu Bumiputera (Melayu dan Bumiputera di Sabah dan Sarawak), Cina dan India yang masing-masing merangkumi 67.4%, 24.6% dan 7.3% dari jumlah penduduk Malaysia pada tahun 2010. Statistik ini memperlihatkan terdapatnya kepelbagaian masyarakat di Malaysia yang terbahagi kepada tiga etnik yang besar iaitu Bumiputera yang terdiri daripada etnik Melayu dan bumiputera Sabah dan Sarawak, Cina dan India serta lain-lain etnik.

Transformasi Hubungan Etnik di Malaysia

Transformasi perhubungan etnik di Malaysia bermula di Zaman Kesultanan Melayu Melaka. Pada zaman ini, etnik seperti Melayu, Jawa, Minangkabau, Banjar, Bajau, Kadazan-Dusun, Murut, Iban, Bidayuh, Melanau, Bugis dan kelompok etnik tempatan yang lain didapati tidak memiliki batas etnik yang tertutup. Batas kumpulan etnik mereka berubah-

ubah kerana wujud hubungan silang kumpulan yang menyebabkan sehingga terbina integrasi budaya dan sosial antara etnik. Gambaran yang sama didapati berlaku juga dalam masyarakat Arab, Cina, Portugis dan India yang berhijrah ke alam ini. Akibatnya, kumpulan imigran ini juga melalui proses integrasi budaya dan sosial dengan masyarakat setempat sehingga melahirkan sub kelompok seperti Peranakan, Baba Nyonya dan Chetti di kalangan mereka (Coppe 1997).

Alam Melayu sebelum kedatangan penjajah-penjajah Barat, telah berjaya membina masyarakat pelbagai budaya menerusi ikatan antara kumpulan sehingga mewujudkan hubungan silang budaya berteraskan konsep keetnisitian telap dan keetnisitian payung. Model pengurusan masyarakat silang budaya yang sudah sedia terbina di Alam Melayu sebelum kedatangan penjajah Barat sangat berbeza dengan kefahaman konsep ras dari Barat. Kefahaman konsep ras yang dibawa oleh penjajah Inggeris yang bersifat tertutup dengan sikap etnosentrisme telah menanamkan bibit perpecahan di kalangan rakyat pelbagai budaya di negara ini. Pada ketika itu sehinggalah kedatangan penjajah Inggeris, hubungan etnik bersifat payung. Ini bermakna, walaupun mereka berlainan etnik tetapi berteduh di bawah payung etnik Melayu dari segi bahasa, budaya dan agama (Mansor 2006).

Namun, berlaku perubahan transformasi perhubungan etnik setelah Inggeris menguasai Negeri-negeri Selat dan mula melebarkan pengaruh mereka dengan campur tangan di negeri-negeri Melayu. Ini ditambah lagi dengan berlakunya Revolusi Perindustrian di Barat, maka bertambahnya kegiatan melombong bijih timah di Perak dan Selangor. Sikap British yang berorientasikan keuntungan dan untuk mengeksploitasi hasil bumi Tanah Melayu juga telah mendorong kepada dasar campur tangan. Keadaan ini menyebabkan British telah membawa masuk imigran dari China yang akhirnya telah membentuk sebuah masyarakat berbilang kaum serta menimbulkan masalah seperti pergaduhan kongsi gelap (Khoo Kay Kim 1972). Pada masa yang sama, berlakunya pembukaan ladang-ladang getah yang menyebabkan British membawa masuk imigran dari India secara beramai-ramai.

Kedatangan orang Cina telah mencetuskan persaingan di kalangan anak raja Melayu dengan para pembesar untuk menguasai hak pentadbiran di satu-satu kawasan bagi menambah pendapatan mereka menerusi pemberian konsesi kepada saudagar Cina (Khoo Kay Kim 1987). Beberapa pakatan telah dibuat antara kelompok Melayu dengan kelompok Cina dan pergaduhan sengit berlaku antara mereka mengakibatkan perdagangan bijih timah terganggu oleh pergaduhan yang berpanjangan (Khoo Kay Kim

1979). Keadaan ini menyebabkan British menjalankan dasar campuran tangan khususnya di Negeri Perak kerana merupakan pengeluar bijih timah yang utama di Tanah Melayu. Maka, dalam Perjanjian Pangkor (1874), peruntukan telah dibuat untuk melantik seorang Residen British yang nasihat mereka harus diperolehi dan dikuatkuasakan atas semua perkara kecuali yang berhubung dengan agama dan adat istiadat orang Melayu (Zainal Abidin *et. al.* 1996). Sistem residen seterusnya telah diperkenalkan di Selangor, Pahang dan Negeri Sembilan.

Menurut Lian Kwen Fee (2006), punca kewujudan perkauman di Malaysia dikesan semasa pentadbiran penjajah British lewat abad ke 19 yang melahirkan masyarakat majmuk yang berbeza semasa zaman Kesultanan Melayu Melaka. Dalam hal ini, jelas bahawa terdapat perbezaan masyarakat majmuk yang wujud di Zaman Kesultanan Melayu Melaka berbanding di zaman penjajah British. Perbezaan ini sangat penting kerana memberi kesan yang besar kepada hubungan etnik di Malaysia sekarang ini. Menurut Cheah Boon Kheng (2004), kebanyakan polisi British yang lepas banyak memberi kesan terhadap apa yang berlaku pada hari ini dan struktur masyarakat. Pola masyarakat majmuk pada zaman sebelum kedatangan penjajah British terbentuk melalui proses semula jadi. Mereka datang berdagang secara sukarela untuk mencari kehidupan dan kekayaan. Kedatangan mereka disertai bersama oleh ahli keluarga. Jika mereka mengambil keputusan untuk terus menetap di Alam Melayu, maka sudah tentu keputusan itu merupakan keputusan berasaskan persetujuan sebulat suara bersama ahli keluarga masing-masing. Keputusan hidup terhasil daripada persetujuan tanpa paksaan menjamin ketenangan fikiran dan perasaan mereka.

Hasilnya, mereka berjaya mewujudkan interaksi yang mesra dengan penduduk tempatan. Terdapat unsur-unsur akomodasi dalam kehidupan masyarakat pluralistik pada zaman tersebut. Mereka secara sukarela sanggup berkahwin dengan penduduk tempatan. Contohnya, masyarakat Cina Baba ialah keturunan Cina yang telah berkahwin dengan masyarakat tempatan. Di samping itu, mereka juga mengamalkan budaya kehidupan seharian orang Melayu. Selain itu, amalan dan adat resam dibawa masuk oleh mereka juga diterima pakai oleh penduduk tempatan. Adat bersanding, bunga manggar dan bunga telur dalam majlis perkahwinan ialah asimilasi penduduk tempatan dengan pendatang dari India.

Namun, pola pembentukan masyarakat majmuk selepas kedatangan penjajah British berbeza dengan zaman sebelum kedatangan mereka. Sebagai contoh, penghijrahan masuk orang Cina dan India ke

Tanah Melayu digalakkan oleh British untuk memajukan kepentingan ekonomi dan politik mereka. Orang Cina digalakkan membuka lombong-lombong bijih timah dan emas (Leong H. Liew 2003). Manakala penghijrahan imigran India secara beramai-ramai pula berlaku pada tahun 1840 di mana mereka telah bekerja di ladang tebu dan kopi di Seberang Prai. Inggeris juga membawa masuk imigran India untuk bekerja sebagai kerani, pembantu hospital dan kakitangan kereta api. Pertambahan imigran India semakin meningkat menjelang abad ke 20.

Situasi ini menyebabkan interaksi dan pengaruh budaya antara masyarakat Cina dan masyarakat Melayu terdapat jurang pemisah yang luas. Perkara ini disebabkan kawasan penempatan yang berasingan iaitu orang Cina tertumpu di kawasan bandar terutama sekali di kawasan perlombongan seperti Kuala Lumpur di mana orang Cina meliputi 79% daripada jumlah penduduk iaitu seramai 43,786 pada tahun 1891. Polisi pentadbiran Inggeris juga secara sengaja memisahkan penempatan antara kaum ini melalui dasar pecah dan perintah. Di samping itu, kawasan penempatan orang Cina merupakan kawasan yang berdikari sendiri (*self-contained*) di mana penduduknya tidak perlu berinteraksi dengan orang luar untuk kelangsungan hidup mereka sepanjang hayat (Hashim 2005). Oleh yang demikian, dari segi pengaruh kebudayaan antara Cina dan Melayu tidak begitu ketara. Walaupun demikian, dari segi bahasa terdapat beberapa serapan bahasa Cina ke dalam bahasa Melayu dan juga sebaliknya, namun amat terbatas. Keadaan ini memang sengaja dibuat oleh British. Menurut Emerson R. (1979), penjajah telah melambatkan proses pemantapan sosial dan politik antara kaum selagi pemerintahan kolonial itu terus bertapak di Tanah Melayu. Penguasaan politik kaum Melayu dikawal ketat oleh British walaupun mereka berada dalam keadaan terpelihara dan hidup secara nominal di dalam negeri Melayu beraja.

Di peringkat penjajah Inggeris, mereka telah mengkategorikan kumpulan etnik ini berdasarkan kefahaman konsep ras dan rasisme yang dibawa daripada pengalaman sejarah mereka sendiri (Cheah Boon Kheng 2009). Mereka telah mengamalkan konsep ras yang ditafsirkan secara tertutup berdasarkan ikatan darah dan mempunyai implikasi superioriti ras dan rasisme. Mereka juga memperkenalkan falsafah pecah dan perintah yang telah diamalkan bukan sahaja di Tanah Melayu tetapi juga sebelum kedatangan mereka ke sini iaitu di Afrika dan India. Dasar pecah dan perintah penjajah Inggeris telah mengubah bentuk hubungan etnik yang terbina di Alam Melayu sebelum kedatangan Inggeris hingga jelas kelihatan bentuk pekerjaan teragih mengikut kumpulan etnik.

Pemerintahan dan pembangunan yang telah dilaksanakan oleh penjajah Inggeris hanyalah bermatlamat memberikan keuntungan kepada kelompok elit Inggeris dan negara mereka semata-mata. Oleh sebab itu, isu kemiskinan, kemunduran dan peminggiran masyarakat Melayu daripada arus pembangunan serta kerisauan akan kehilangan identiti dan kuasa politik di negara sendiri telah mempengaruhi agenda pergerakan nasionalisme Melayu di Tanah Melayu. Isu Bahasa Melayu, pendidikan, kedudukan Raja dan hak terhadap tanah menjadi agenda yang digembleng oleh orang Melayu sewaktu menentang Malayan Union selepas Perang Dunia Kedua.

Bagi etnik Cina dan India sebelum kemerdekaan yang tinggal di Negeri-Negeri Selat terbahagi kepada tiga kumpulan. Kumpulan pertama merasakan mereka ialah rakyat British. Kumpulan kedua pula berpendapat mereka ialah rakyat negara asal mereka dan hanya bermatlamat untuk memerdekakan negara mereka daripada dijajah oleh Barat dan Jepun. Manakala kumpulan ketiga mahu menetap dan menjadi rakyat negara ini tetapi mahu mengekalkan jati diri, bahasa dan budaya bentuk kumpulan etnik mereka.

Situasi di atas menunjukkan bahawa konsep etnik payung sudah dibelakangkan dalam perjalanan sejarah negara menuju kemerdekaan. Malahan demi kepentingan etnik masing-masing, setiap kumpulan etnik telah mendesak agar kerakyatan diberikan kepada mereka. Namun pada masa yang sama, mereka mahu hidup terpisah dan terasing dari segi bahasa, budaya, agama, kepimpinan, pendidikan dan kegiatan ekonomi walaupun terikat dengan pemerintahan yang sama.

Namun, setelah sepuluh tahun merdeka, pembangunan negara yang dilaksanakan melalui falsafah sistem ekonomi bebas terus mengukuhkan kepentingan pelabur ekonomi asing, terutama dari Barat. Pembangunan infrastruktur awam seperti sekolah dan klinik kesihatan dibangunkan tetapi tidak seimbang kerana lebih tertumpu di kawasan bandar di bahagian barat Semenanjung. Dalam dekad 60-an, hasil beberapa Kongres Ekonomi Bumiputera, masyarakat Melayu berpendapat kemerdekaan tidak memberi makna dan membawa kepada peningkatan taraf hidup (Chamil Wariya 2007). Orang Melayu mahu negara ini diwarnai oleh bahasa, budaya dan agama mereka dan kehidupan yang tidak dipinggirkan oleh penguasaan ekonomi oleh etnik Cina dan India.

Kumpulan etnik Cina dan India diberikan kerakyatan negara ini dengan mudah tetapi pembangunan negara terus menguntungkan mereka yang berada di bandar, terutama dalam bidang ekonomi. Masyarakat India, dan terutamanya, Cina bukan sahaja terus mengukuhkan kumpulan

mereka dalam arena perdagangan dan peruncitan tetapi juga mendesak agar sistem persekolahan bahasa ibunda mereka dikekalkan. Di hujung dekad 60-an, ketegangan wujud dalam perhubungan etnik yang membawa kepada konflik dalam tahun 1969 kerana masalah ketidaksamarataan, kemunduran, kemiskinan, produktiviti rendah dan ketiadaan kemudahan awam. Perbahasan tentang ideologi dan jati negara yang berbeza antara kumpulan etnik, merenggangkan hubungan antara mereka dan meruncingkan lagi jurang sosial yang wujud pada ketika itu. Sosialisasi sosial di kalangan sesuatu etnik mengukuhkan lagi rasa keetnikan sesuatu etnik itu di mana seolah-olah terdapat usaha untuk menimbulkan tasa bangga sesuatu etnik mengatasi etnik yang lain (Chin Yi Mun 2013).

Transformasi perhubungan etnik berubah lagi selepas kemerdekaan khususnya selepas Dasar Ekonomi Baru (DEB) di mana jurang pendapatan antara etnik telah dikurangkan, kemiskinan telah hampir dibasmikan dan budaya hidup kelas menengah telah menjadi kenyataan serta struktur masyarakat telah berubah (Just Faaland, Jack Parkinson dan Rais Saniman 2005). Transformasi sosial ini telah menipiskan batas etnik di kalangan rakyat dan tingkah laku mereka lebih dicorakkan oleh perkiraan ganjaran material, status sosial dan ikatan sosial berbanding dengan kepentingan etnik (Abdul Rahman Embong 2001). Ini bermakna batas etnik wujud tetapi bersifat sekunder. Dalam kehidupan harian, perkiraan etnik tidak menjadi perkiraan utama. Malahan perkiraan peribadi lebih diutamakan dan senario perhubungan etnik ini lebih dapat diperhatikan di barat Semenanjung. Di utara dan timur Semenanjung, perkiraan agama lebih diutamakan, manakala di Sabah dan Sarawak, isu kewilayahan lebih berpengaruh sebagai perkiraan asas kepada tindakan berbentuk kumpulan.

Di sebalik salah faham yang wujud, kestabilan politik yang dicapai hasil perluasan amalan perkongsian kuasa politik antara parti politik berteraskan etnik dan agama telah berjaya menarik pelaburan asing yang telah membuka peluang pekerjaan. Melalui DEB, pembasmian kemiskinan berjaya dikurangkan dan mewujudkan kelas menengah yang ramai. Akibatnya, lahir budaya hidup komersial di kalangan rakyat pelbagai budaya. Aspirasi dan pandangan hidup mereka dikongsi bersama dan perkongsian ini telah membina hubungan saling pergantungan antara satu sama lain dan mewujudkan hubungan silang budaya yang merentasi batas etnik. Kajian telah menunjukkan pada dekad 1990-an batas etnik di kalangan masyarakat pelbagai budaya ini nipis dan hubungan dua individu yang berlainan etnik walaupun berbentuk hubungan sosial, namun perkiraan bukan etnik yang lebih diutamakan dalam tindakan mereka.

Di sebalik kejadian konflik antara kaum, negara secara umumnya stabil, makmur dan harmoni. Malahan, di sebalik ketidakseimbangan yang wujud, negara telah berjaya mengekalkan kadar pertumbuhan ekonomi yang memberangsangkan. Dalam arena ekonomi juga, amalan perkongsian bijak antara elit ekonomi daripada pelbagai kaum di peringkat ahli-ahli korporat telah berjaya menjana pertumbuhan sektor swasta (Maznah 2009). Elit ekonomi ini bukan sahaja bergiat cergas di negara ini, malah mereka juga memainkan peranan yang sama di peringkat global. Senario politik negara pada hari ini stabil dan rakyat pelbagai kaum telah berkongsi kuasa dalam membentuk kerajaan negara ini. Kesannya, lahir satu budaya keterbukaan dalam masyarakat negara ini yang boleh menerima, memperakui, menghormati dan berbangga dengan masyarakat yang bersifat pelbagai budaya. Mereka, tanpa mengira etnik, boleh berkongsi nilai dan pendapat awam hingga terbina hubungan silang budaya antara mereka walaupun latar belakang mereka tidak seragam dari segi budaya, bahasa dan agama.

Struktur perhubungan etnik di Malaysia selepas DEB lebih dipengaruhi oleh batas etnik yang nipis dan perhubungan antara mereka berdasarkan perkiraan bukan etnik. Punca kepada terbentuknya isu perhubungan etnik seperti manipulasi etnik adalah disebabkan kemunduran, pengangguran, kemiskinan, peminggiran dan ketidaksamarataan dalam kehidupan masyarakat. Oleh sebab itu, punca kepada konflik etnik di Malaysia pada tahap ini bukan lagi ala 13 Mei 1969 iaitu jurang ekonomi yang memisahkan etnik Melayu dan Cina, tetapi konflik di kalangan masyarakat miskin dan pinggiran, terutama di bandar. Kejadian pergaduhan seperti di Kampung Rawa, Pulau Pinang pada 1998 dan Kampung Medan, Selangor pada tahun 2001 antara Melayu dengan India menunjukkan pengurusan kumpulan miskin dan pinggiran di bandar perlu diberi perhatian utama. Jika ini ialah intipati masalah etnik di Malaysia, maka penyelesaiannya bukan asimilasi etnik tetapi pentadbiran yang cekap dalam pemerintahan negara ini.

Pengalaman perhubungan etnik di Malaysia telah membuktikan bahawa perbezaan etnik bukan penyebab berlakunya konflik antara etnik. Sebaliknya, kemunduran, ketidaksamarataan, kemiskinan dan peminggiran yang melanda rakyat dan kegagalan institusi kerajaan mengatasi masalah ini hingga menyebabkan rakyat bertindak memanipulasi faktor etnik untuk menyelesaikan masalah yang menjadi pencetus konflik antara etnik.

PERNYATAAN MASALAH

Isu-isu dalam hubungan etnik di Malaysia telah banyak berubah dalam tempoh lima dekad lalu. Kontroversi kaum di Malaysia boleh dibahagikan kepada beberapa fasa. Pada tahun 1950-an, isu kewarganegaraan dan kontrak sosial mendominasi hubungan kaum, diikuti dengan isu bahasa pada tahun 1960-an sebelum pelaksanaan Dasar Ekonomi Baru (DEB), manakala kuota dan urbanisasi mencorakkan hubungan etnik pada tahun 1970-an dan 1980-an. Pada tahun 1990-an dan milenium, isu-isu agama begitu kuat mempengaruhi hubungan etnik di negara ini. Jika diamati dan dibandingkan isu-isu dalam hubungan etnik di Malaysia sejak lima dekad lalu, isu agama yang muncul sejak akhir-akhir ini begitu kritikal impaknya (Baharom Mahusin 2006). Pandangan ini disokong oleh Syed Husin Ali (2008) yang menyifatkan sentimen hubungan etnik pada masa kini berada pada tahap tinggi yang boleh menyebabkan konflik dan pertumpahan darah.

Analisis Bahagian Pengurusan Perpaduan, JPNIN pada tahun 2014, pula mendapati terdapat sebanyak 3634 kes demonstrasi/protes seperti di Jadual 1 dan 2,342 isu yang dilaporkan seperti di Jadual 2 bagi tempoh 2008 hingga tahun 2013. Data di Jadual 1 menunjukkan bahawa negara mengalami situasi politik yang keterlaluan dan dimanifestasikan melalui demonstrasi dan politik. Isu yang dipolitikkan dan dilaporkan adalah kenaikan harga, ISA, hindraf, agama, babi dan tanah adat. Di peringkat komuniti pula perkara yang dilaporkan adalah yang berkaitan dengan kepentingan awam seperti kenaikan harga, agama, jenayah, babi, pekerja asing, parkir dan mat rempit. Secara keseluruhannya keharmonian masyarakat pada tahun 2009 adalah baik jika dibandingkan dengan 2008. Walaupun didapati demonstrasi / protes telah meningkat tetapi bilangan orang yang terlibat adalah kecil dan dilakukan dengan aman.

Manakala tahap keharmonian masyarakat pada tahun 2010 adalah stabil dan terkawal walaupun Indeks Ketegangan Masyarakat (IKM) telah meningkat sedikit iaitu dari 21.6 kes per sejuta penduduk pada tahun 2009 ke 22.5 kes/persejuta penduduk. Manakala IKM bagi tahun 2008 adalah 27.9 kes/persejuta penduduk. Manakala IKM 2012 telah meningkat daripada 18.2 kes per sejuta penduduk pada tahun 2011 ke 19.9 kes per sejuta penduduk pada tahun 2012. Peningkatan 1.7 kes per sejuta penduduk ini mencerminkan peningkatan ketegangan masyarakat akibat isu agama, projek pembangunan, kerajaan dan warga asing.

Jadual 1 Taburan Kes Demonstrasi / Protes yang dilaporkan pada tahun 2008 – 2013

Demonstrasi/Protes	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Jumlah
Sosial	150	220	322	395	429	239	1755
Ekonomi	64	75	35	159	114	131	578
Alam Sekitar	47	41	31	52	99	55	325
Pendidikan	29	23	23	61	50	28	214
Keselamatan	27	3	4	2	3	43	82
Agama	22	28	62	62	76	62	312
Politik	17	54	5	67	58	103	304
Lain-lain	42	12	0	6	0	4	64
Jumlah	398	456	482	804	829	665	3634

Sumber : Data daripada Bahagian Pengurusan Perpadua.2014. Jabatan Perpaduan Negara Dan Integrasi Nasional, Jabatan Perdana Menteri.

Jadual 2 Taburan Isu yang dilaporkan pada tahun 2008 – 2013

Isu	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Jumlah
Sosial	142	115	227	192	203	249	1128
Ekonomi	112	31	46	68	67	145	469
Alam Sekitar	9	7	12	13	13	30	84
Pendidikan	12	10	8	21	13	21	85
Keselamatan	13	1	4	1	0	3	22
Agama	119	55	67	44	46	71	402
Politik	42	6	7	6	6	32	99
Lain-lain	44	9	0	0	0	0	53
Jumlah	493	234	371	345	348	551	2342

Sumber : Data daripada Bahagian Pengurusan Perpadua. 2014. Jabatan Perpaduan Negara Dan Integrasi Nasional, Jabatan Perdana Menteri.

Pernyataan masalah di atas perlu dilihat dari perspektif pelajar IPT mengenai hubungan etnik di Malaysia kerana pandangan mereka sangat signifikan sebagai pemimpin pada masa hadapan yang mencorakkan hubungan etnik.

OBJEKTIF KAJIAN

Objektif kajian ini ialah untuk mengenal pasti persepsi pelajar UKM terhadap hubungan etnik di Malaysia.

Metodologi Kajian

Kajian ini berbentuk deskriptif mengenai persepsi di kalangan pelajar di UKM. Menurut Wiersma (1995) kaedah ini merupakan antara kaedah yang baik jika kajian tersebut merupakan satu kajian yang ingin mengukur atau menilai sikap, persepsi dan pencapaian sesuatu program. Maka, satu set soal selidik disediakan bagi tujuan tersebut yang dibina sendiri oleh pengkaji untuk mencapai objektif kajian. Menurut Tuckman (1999), soal selidik merupakan cara yang berkesan bagi mendapatkan maklumat daripada responden.

Responen adalah terdiri dari pelajar yang mengambil kursus Hubungan Etnik di UKM. Jumlah responden adalah seramai 618 berdasarkan Jadual Penentuan Saiz Sampel Krejcie dan Morgan (1970). Instrumen kajian yang digunakan untuk pengumpulan data dalam kajian ini ialah satu set soal selidik. Semua soalan berbentuk positif dan responden dikehendaki menyatakan persepsi mereka mengikut skala *Likert*.

Dalam kajian ini, Kebolehpercayaan soal selidik berdasarkan nilai Alpha Cronbach adalah antara 0.0 hingga 1.0. Menurut Mohd Majid (1990), nilai Alpha Cronbach melebihi 0.60 sering digunapakai sebagai indeks kebolehpercayaan dalam sesuatu penyelidikan. Oleh itu, dalam kajian ini, penyelidik telah menetapkan nilai Alpha Cronbach melebihi 0.60 sebagai nilai kebolehpercayaan bagi setiap bahagian soal selidik yang diuji. Seterusnya, untuk menentukan nilai kebolehpercayaan bagi soal selidik yang telah disediakan, penyelidik telah menjalankan kajian rintis. Didapati nilai Alpha Cronbach yang diperolehi bagi kesemua item soalan adalah melebihi 0.6. Oleh itu, soal selidik yang dibina untuk menjalankan kajian ini adalah sesuai digunakan.

Data yang diperolehi dianalisis dengan menggunakan program *Statistical Package for the Social Science* (SPSS) versi 21. Statistik deskriptif digunakan bagi menerangkan latar belakang responden dan menganalisis persepsi pelajar tentang hubungan etnik di Malaysia.

ANALISIS DATA

Kajian ini melibatkan seramai 618 orang responden yang terdiri daripada 449 orang responden wanita (72.7%) dan 167 orang lelaki (27%). Baki 2 orang lagi responden tidak dapat dikenalpasti kerana tidak menjawab ruangan jantina yang disediakan (*missing*).

Jadual 3: Jantina

	Kekerapan	Peratus
Lelaki	167	27
Perempuan	449	72.7
<i>Missing</i>	2	0.3
Jumlah	618	100

Jadual 4 menunjukkan responden kajian yang bersekolah di sekolah menengah dengan majoriti pelajar Melayu ialah 46.1%, diikuti sekolah menengah pelbagai etnik 37.2%, dan lain-lain 13.4%. Sebanyak 2.4% responden bersekolah di sekolah menengah jenis kebangsaan Cina.

Jadual 4: Jenis sekolah menengah

	Kekerapan	Peratus
SMK Majoriti Melayu	285	46.1
SMJK C	15	2.4
SMK Pelbagai Etnik	230	37.2
Lain-Lain	83	13.4
<i>Missing</i>	5	0.8
Jumlah	618	100

Sementara itu, majoriti responden yang beragama Islam telah menyertai kajian ini iaitu sebanyak 82.7%, diikuti dengan responden yang beragama Buddha (8.3%) serta agama Hindu dan Kristian masing-masing mempunyai nilai peratus yang sama iaitu 3.6% seperti dalam Jadual 5.

Jadual 5: Agama

	Kekerapan	Peratus
Islam	511	82.7

Kristian	22	3.6
Hindu	22	3.6
Buddhisme	51	8.3
Taoisme	3	0.5
Lain-Lain	5	0.8
<i>Missing</i>	4	0.6
Jumlah	618	100

Majoriti etnik Melayu telah melibatkan diri dalam kajian ini iaitu 78.8%, manakala hanya 11.8% sahaja responden yang berbangsa Cina dan 4.9% India. Lihat Jadual 6 di bawah.

Jadual 6: Bangsa

	Kekerapan	Peratus
Melayu	487	78.8
Cina	73	11.8
India	30	4.9
Lain-Lain	24	3.9
<i>Missing</i>	4	0.6
Jumlah	618	100

Jumlah responden yang mempunyai bilangan rakan etnik lain melebihi 30 orang adalah sebanyak 32.5%, diikuti 0 hingga 10 orang (28.8%) dan 11 hingga 20 orang (24.4%). Sebanyak 11% daripada responden kajian mempunyai bilangan rakan etnik lain di antara 21 hingga 30 orang. Lihat Jadual 7 di bawah.

Jadual 7: Bilangan rakan etnik lain

	Frequency	Percent
0-10 orang	178	28.8
11-20 orang	151	24.4
21-30 orang	68	11
Lebih dari 30 orang	201	32.5
<i>Missing</i>	20	3.2

Jumlah	618	100
--------	-----	-----

Jadual 8 menunjukkan bilangan rakan etnik lain yang dimiliki responden dalam akaun Facebook mereka, di mana 41.7% mempunyai rakan etnik lain melebihi 30 orang, 21% antara 11-20 orang dan 19.3% pula 0 hingga 10 orang.

Jadual 8: Bilangan rakan etnik lain (dalam Facebook)

	Kekerapan	Peratus
0-10 orang	119	19.3
11-20 orang	130	21
21-30 orang	90	14.6
Lebih dari 30 orang	258	41.7
<i>Missing</i>	21	3.4
Jumlah	618	100

Sebanyak 44.3% responden kerap ataupun selalu bertemu dengan etnik lain, manakala 26.7% jarang berjumpa, 18.9% sangat selalu dan hanya 7% sahaja yang amat jarang bertemu rakan dari etnik lain seperti dalam Jadual 9.

Jadual 9: Kekerapan bertemu etnik lain

	Kekerapan	Peratus
Amat jarang	43	7
Jarang-jarang	165	26.7
Selalu	274	44.3
Sangat selalu	117	18.9
<i>Missing</i>	19	3.1
Jumlah	618	100

Jadual 10 menunjukkan kekerapan dan peratusan bagi soalan masyarakat pelbagai etnik di Malaysia secara umumnya hidup dalam keadaan aman damai, di mana 69.1% responden bersetuju bahawa masyarakat pelbagai etnik di Malaysia secara umumnya hidup dalam keadaan aman damai. Selain itu, 20.7% responden sangat bersetuju, manakala hanya 9.1% tidak bersetuju.

Jadual 10: Masyarakat pelbagai etnik di Malaysia secara umumnya hidup dalam keadaan aman damai

	Kekerapan	Peratus
Sangat Tidak Setuju	2	0.3
Tidak Setuju	56	9.1
Setuju	427	69.1
Sangat Setuju	128	20.7
<i>Missing</i>	5	0.8
Jumlah	618	100

Seperti yang dapat diperhatikan dalam Jadual 11, sebanyak 51.9% daripada responden kajian bersetuju bahawa Malaysia adalah sebuah negara berbilang etnik yang boleh menjadi contoh kepada negara-negara lain. Hanya 3.2% responden tidak bersetuju dengan pernyataan ini.

Jadual 11: Malaysia adalah sebuah negara berbilang etnik yang boleh menjadi contoh kepada negara-negara lain

	Kekerapan	Peratus
Sangat Tidak Setuju	2	0.3
Tidak Setuju	20	3.2
Setuju	321	51.9
Sangat Setuju	271	43.9
<i>Missing</i>	4	0.6
Jumlah	618	100

Jadual 12 menunjukkan kekerapan dan peratusan bagi item di mana lebih separuh daripada responden iaitu 53.9% bersetuju bahawa mereka memahami kepentingan Bahasa Melayu sebagai bahasa penyatuan. Sementara itu, 41.4% sangat bersetuju dan 3.4% sahaja yang tidak bersetuju.

Jadual 12: Kepentingan Bahasa Melayu sebagai bahasa penyatuan

	Kekerapan	Peratus
Sangat Tidak Setuju	3	0.5
Tidak Setuju	21	3.4
Setuju	333	53.9

Sangat Setuju	256	41.4
<i>Missing</i>	5	0.8
Jumlah	618	100

Jadual 13 menunjukkan kekerapan dan peratusan, di mana 55.8% responden bersetuju bahawa agama berupaya menyatupadukan pelbagai etnik di Malaysia, diikuti 36.9% sangat bersetuju, dan 5.5% tidak bersetuju.

Jadual 13: Agama berupaya menyatupadukan pelbagai etnik di Malaysia

	Kekerapan	Peratus
Sangat Tidak Setuju	5	0.8
Tidak Setuju	34	5.5
Setuju	345	55.8
Sangat Setuju	228	36.9
<i>Missing</i>	6	1
Jumlah	618	100

Responden kajian yang bersetuju dan percaya bahawa kefahaman terhadap budaya pelbagai etnik dapat mengukuhkan perpaduan, adalah sebanyak 56.3%, diikuti 40% sangat bersetuju serta 2.3% yang tidak bersetuju dengan pernyataan ini seperti dalam Jadual 14.

Jadual 14: Kefahaman terhadap budaya pelbagai etnik dapat mengukuhkan perpaduan

	Kekerapan	Peratus
Sangat Tidak Setuju	2	0.3
Tidak Setuju	14	2.3
Setuju	348	56.3
Sangat Setuju	247	40
<i>Missing</i>	7	1.1
Jumlah	618	100

Jadual 15 menunjukkan separuh daripada responden iaitu 59.7%, bersetuju bahawa mereka percaya hak-hak yang diperuntukkan di bawah perlembagaan persekutuan dapat melindungi rakyat pelbagai etnik di

Malaysia. Selain itu, 34.3% pula sangat bersetuju, manakala hanya 4.5% sahaja yang tidak bersetuju.

Jadual 15: Hak-hak yang diperuntukkan di bawah Perlembagaan Persekutuan dapat melindungi rakyat pelbagai etnik di Malaysia

	Kekerapan	Peratus
Sangat Tidak Setuju	3	0.5
Tidak Setuju	28	4.5
Setuju	369	59.7
Sangat Setuju	212	34.3
<i>Missing</i>	6	1
Jumlah	618	100

Jadual 16 menunjukkan kekerapan dan peratusan, di mana 57.9% responden bersetuju serta percaya bahawa pertumbuhan ekonomi Malaysia diagihkan dengan adil dan saksama untuk semua etnik. Sebanyak 28.5% daripada responden tersebut sangat bersetuju, manakala 10% tidak bersetuju.

Jadual 16: Pertumbuhan ekonomi Malaysia di agihkan dengan adil dan saksama untuk semua etnik

	Kekerapan	Peratus
Sangat Tidak Setuju	15	2.4
Tidak Setuju	62	10
Setuju	358	57.9
Sangat Setuju	176	28.5
<i>Missing</i>	7	1.1
Jumlah	618	100

Dapat diperhatikan dalam Jadual 17, sebanyak 64.1% daripada responden bersetuju dan percaya bahawa perkongsian kuasa politik antara etnik adalah amalan terbaik bagi mencapai hubungan etnik yang erat dan memupuk perpaduan. Sebaliknya hanya 5.1% responden yang tidak bersetuju.

Jadual 17: Percaya bahawa perkongsian kuasa politik antara etnik adalah amalan terbaik bagi mencapai perpaduan

	Kekerapan	Peratus
Sangat Tidak Setuju	4	0.6
Tidak Setuju	35	5.7
Setuju	396	64.1
Sangat Setuju	176	28.5
<i>Missing</i>	7	1.1
Jumlah	618	100

PERBINCANGAN DAN CADANGAN

Perbincangan di atas menjelaskan iaitu pertama, hasil kajian menunjukkan pelajar universiti menerima hakikat bahawa mereka perlu belajar dan hidup dalam suasana masyarakat pelbagai etnik, agama dan budaya. Pelajar universiti terdiri dari pelajar Melayu, Cina dan India, Bumiputera Sabah dan Sarawak dan etnik lain lagi. Mereka juga menganut pelbagai agama dan datang dari pelbagai latar belakang seperti bandar dan luar bandar, aliran pendidikan sekolah rendah dan menengah, program pengajian, kelulusan masuk universiti, golongan berpendapatan tinggi dan rendah dan sebagainya. Analisis data menunjukkan bahawa majoriti pelajar UKM menerima kepelbagaian etnik yang wujud dengan mempunyai bilangan rakan etnik yang berlainan sama ada dalam kehidupan seharian mahupun di alam maya. Mereka juga kerap bertemu melalui aktiviti pengajaran dan pembelajaran, kolej kediaman, dan khidmat kesukarelaan.

Kedua, dapatan kajian menunjukkan faktor-faktor etnik, agama, aliran pendidikan sekolah rendah dan menengah sangat mempengaruhi persepsi pelajar terhadap hubungan etnik di Malaysia. Maka, faktor-faktor ini sangat signifikan dalam mewarnai hubungan etnik di Malaysia kerana ia membangkitkan orientasi, nilai, sikap dan sosiologi budaya dalam sesebuah etnik. Perbezaan yang ketara dari faktor-faktor ini menjadikan hubungan etnik di kampus sebagai satu agenda yang patut diberi keutamaan oleh pengurusan universiti.

Ketiga, pelajar menerima realiti yang berlaku di Malaysia iaitu bahasa Melayu sebagai bahasa kebangsaan, Islam sebagai agama persekutuan, perlembagaan menjamin hak setiap rakyat Malaysia dan kekayaan ekonomi diagihkan secara adil dan saksama. Ini menjelaskan bahawa walaupun isu-isu agama, bahasa dan pengagihan kekayaan

sekonomi negara sering kali dibangkitkan dalam masyarakat semacam menimbulkan konflik antara etnik, tetapi isu tersebut tidak mempengaruhi pelajar. Sebaliknya pelajar menerima apa yang termaktub dalam perlembagaan berkaitan dengan agama dan bahasa.

Ketiga, pelajar UKM juga berbangga bahawa Malaysia, walaupun terdiri dari pelbagai etnik, masih mampu menjadi contoh kepada negara luar dalam mengurus kepelbagaian etnik. Memang tidak dapat dinafikan bahawa di media massa, seolah-olah berlaku konflik antara etnik di Malaysia khususnya berkenaan dengan isu keagamaan, tetapi perkara ini tidak lebih kepada apa yang diistilah sebagai rakyat Malaysia lebih suka bertikam lidah, tetapi tidak bertikam parang. Ini membuktikan rakyat Malaysia matang dalam mengurus kepelbagaian yang wujud.

Keempat, pelajar UKM bersetuju bahawa kefahaman terhadap budaya lain, kefahaman terhadap agama lain dan konsep perkongsian kuasa dapat mengeratkan hubungan etnik dan seterusnya mampu memupuk perpaduan kaum di Malaysia. Maka, memahami budaya dan agama etnik lain melalui kursus-kursus akademik, dialog, seminar, persidangan meja bulat, amat digalakkan ke arah pengukuhan hubungan etnik di Malaysia. Sebagai contoh, kajian oleh Khalim, Taip dan Zulkifli (2010) menunjukkan bahawa pengajaran kursus hubungan etnik memberikan kesan terhadap peningkatan pengetahuan terhadap etnik lain di Malaysia. Begitu juga, konsep perkongsian kuasa amat sesuai diamalkan di Malaysia seperti yang telah diterapkan oleh parti pemerintahan sekarang ini.

Justeru, adalah dicadangkan supaya interaksi yang lebih kerap antara pelbagai etnik dianjurkan agar dapat mengecilkan jurang pemisah antara etnik, sikap prejudis, rasisme dan etnosentrisme. Khususnya di IPT, maka langkah berikut perlu diambil kira iaitu:

- a. Memupuk kesedaran kepada para pelajar pentingnya interaksi antara etnik dengan memasukkan unsur-unsur interaksi sebagai agenda universiti seperti menjelaskan dalam buku panduan pelajar dan minggu suai kenal.
- b. Memastikan aktiviti kurikulum seperti mewajibkan tutorial dan tugas pelajar secara berkumpulan mestilah terdiri daripada pelbagai etnik dan pemahaman budaya dan agama merentasi kurikulum.
- c. Melaksanakan pelbagai aktiviti kokurikulum yang melibatkan pelbagai etnik seperti projek pelajar, persatuan pelajar dan sebagainya melalui Jabatan Hal Ehwal Pelajar di setiap universiti.

- d. Membuat Dasar Penginapan Kampus di mana melalui dasar ini pelajar disyaratkan tinggal minimum satu sesi akademik dengan pelajar yang berlainan etnik dan agama.
- e. Memastikan tren penubuhan IPT yang menjurus ke arah satu etnik sahaja perlu dielakkan khususnya di IPTS.

KESIMPULAN

Setiap lapisan masyarakat khususnya generasi muda perlu sentiasa berlapang dada dalam menghadapi sesuatu isu yang melibatkan hubungan etnik di Malaysia. Di samping itu, Islam menganjurkan agar menerima perbezaan agama dan etnik sebagai satu yang lumrah dalam manusia seperti Surah al-Baqarah 49:13, yang bermaksud:

Wahai umat manusia! Sesungguhnya Kami telah menciptakan kamu dari lelaki dan perempuan, dan Kami telah menjadikan kamu berbagai bangsa dan bersuku puak, supaya kamu berkenal-kenalan (dan beramah mesra antara satu dengan yang lain). Sesungguhnya semulia-mulia kamu di sisi Allah ialah orang yang lebih taqwanya di antara kamu, (bukan yang lebih keturunan atau bangsanya). Sesungguhnya Allah Maha Mengetahui, lagi Maha mendalam pengetahuanNya (akan keadaan dan amalan kamu).

RUJUKAN

- Abdul Rahman Embong (2001), *Southeast Asian Middle Classes: Prospect For Sosial Change and Democratization*. Bangi: Penerbit UKM.
Lihat juga Johan Saravanamuttu (1992), *The state, ethnicity and the middle class factor: Addressing non-violent change in Malaysia*. In Kumar Rupesinghe. *Internal Conflict and Government*. London: Macmillan.
- Al-Quran al-Karim (2006), *Tafsir Pimpinan ar-Rahman kepada Pengertian al-Quran*. Kuala Lumpur: Dar al-Kitab.
- Bahagian Pengurusan Perpadua. 2014. *Jabatan Perpaduan Negara Dan Integrasi Nasional, Jabatan Perdana Menteri*.
- Baharom Mahusin (2006), *Arah Hubungan Kaum Di Malaysia*. *Utusan Malaysia*, 26 November.
- Chamil Wariya (2007), *Malaysia: 50 Fakta Asas Kenegaraan*. Kuala Lumpur: Media Global Matrix Sdn. Bhd.

- Cheah Boon Kheng (2004), *The Challenge of Ethnicity: Building a Nation in Malaysia*. Singapore: Marshall Cavendish Academic.
- Cheah Boon Kheng (2009), Race and ethnic relations in Colonial Malaya during the 1920s and 1930s. In Lim Teck Ghee, Alberto Gomes and Azly Rahman. *Multiethnic Malaysia: Past, Present and Future*. Petaling Jaya: Strategic Information and Research Development Centre.
- Chin Yi Mun (2013). Ethnic Socialization: A Case of Malaysian Malay and Chinese Public Universities Students Experiences. *International Journal of Social Science and Humanity*, 3(6), 582-585.
- Coppel, C. A. (1997), Revisiting Furnivall's 'plural society': Colonial Java as a mestizo society. *Ethnic and Racial Studies*. 20(3): 563-579
- Emerson, R. (1979), *Malaysia: A Study in Direct and Indirect Rule*. Kuala Lumpur: University of Malaya Press.
- Hashim Musa (2005), *Pemeriksaan Tamadun Melayu Malaysia*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- Hek Pek Hoon (1998), Chinese responses to Malay hegemony in Peninsular Malaysia (1957-1996). In Zawawi Ibrahim. *Cultural Contestations: Mediating Identities a Changing Malaysian Society*. London: Asean Academic Press.
- INTAN (1992), *Malaysia Kita*. Kuala Lumpur: INTAN.
- Johan Saravanamuttu (2009), The great middle class debate: Ethnicity, politics or lifestyle? In Lim Teck Ghee, Alberto Gomes and Azly Rahman. *Multiethnic Malaysia: Past, Present and Future*. Petaling Jaya: Strategic Information and Research Development Centre.
- Just Faaland, Jack Parkinson dan Rais Saniman (2005), *Dasar Ekonomi Baru: Pertumbuhan Negara dan Pencapaian Ekonomi Orang Melayu*. Kuala Lumpur: Utusan Publications.
- Khoo Kay Kim (1972), *The Western Malay States, 1850-1873: The Effects of Commercial Development on Malay Politics*. Singapore: Oxford University Press.
- Khoo Kay Kim (1979), Semenanjung Tanah Melayu: Suatu kajian politik 1900-1941. Dlm. Zainal Abidin Abdul Wahid. *Sejarah Malaysia Sepintas Lalu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Khoo Kay Kim (1987), *Kenegaraan 30 Tahun: Satu Perspektif Sejarah*. Kuala Lumpur: Persatuan Muzium Malaysia.

- Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970), Determining sample size for research activities. *Educational and Psychology Measurement*, 30(3).
- Leong H. Liew (2003), Ethnicity and class in Malaysia. Dlm. Colin Mackerras. *Ethnicity in Asia*. London: Routledge Curzon.
- Lian Kwen Fee (2006), Race and racialization in Malaysia and Singapore. Dlm. Lian Kwen Fee. *Race, Ethnicity and The State in Malaysia and Singapore*. Leiden: Brill.
- Khalim Zainal, Taip Abu dan Zulkifli Muhamad. (2010). The effect of ethnic relations course on the students perceptions towards ethnic relations among first year students of one public university in Malaysia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 2(2), 3596-3599.
- Mansor Mohd Noor (1999), Crossing ethnic borders in Malaysia: Measuring the fluidity of ethnic boundary and group formation. *Akademika*, 55: 61-82.
- Mansor Mohd Noor (2006), Transformasi perhubungan etnik di Malaysia. Dlm. Zaharah Hassan, Abdul Latif Samian dan Abu Daud Silong. *Readings on Ethnic Relations in a Multicultural Society*. Serdang: Penerbit UPM.
- Maznah Mohamad (2009), Politics of the NEP and ethnic relations in Malaysia. In Lim Teck Ghee, Alberto Gomes and Azly Rahman. *Multiethnic Malaysia: Past, Present and Future*. Petaling Jaya: Strategic Information and Research Development Centre.
- Mohd Majid Konting (1990), *Kaedah Penyelidikan Pendidikan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Ramlah Adam (1998), *Kemelut Politik Semenanjung Tanah Melayu*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- Syed Husin Ali (2008), *The Malays: Their Problem and Future*. Petaling Jaya: The Others Press.
- Tuckman, B.W. (1999), *Conducting Educational Research*. Fort Worth: Harcourt Brace College Publishers.
- Wiersma, W. (1995), *Research Methods in Education: An Introduction*. Boston Allyn and Bacon.

* Nazri Muslim
Pusat Citra Universiti
Universiti Kebangsaan Malaysia.
Mel-e: nazrim@ukm.edu.my